

Uusia näkökulmia huono-osaisuuden ylisukupolvisuudesta

Juho Saari, Niko Eskelinen & Liisa Björklund: *Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 2020, 305 s. ISBN 9789523450660

Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus on tema, joka esiintyy nykyään varsin usein julkisessa keskustelussa. Tähän kehitykseen on useita syitä. Yksi tekijä sen taustalla on, että Suomessa on poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet tutkia huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta ja sosiaalista liikkuvuutta väestökisterien avulla. Tutkimukset ovatkin pystyneet havainnollistamaan, kuinka Suomessa huono-osaisuuden kokemisen todennäköisyys on yhteydessä perhetaustaan. Väestökisteriaineistoillakin on kuitenkin omat rajoitteensa. Lisäksi vaikka huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden katkaisu on laajasti jaettu tavoite, on epätietoisuutta ja erimielisyyttä siitä, miten tässä parhaiten onnistuttaisiin.

Juho Saaren, Niko Eskelisen ja Liisa Björklundin vuonna 2020 julkaistu kirja *Raskas perintö. Huono-osaisuuden ylisuku-*

polvisuus Suomessa käsittelee nimensä mukaisesti huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Kirjoittajat ovat paikallistaneet aukkoja suomalaisessa tutkimuskirjallisuudesta, ja teoksessa teemaa tarkastellaan melko ennakkoluulottomasti. Kirja ei ole myöskään tutkimustuloksia eri lähteistä kasaava tietokirja vaan laaja, moniulotteinen ja itsenäinen tutkimus. Määrällisen lähestymistavan, kuten esimerkiksi väestökistereihin pohjautuvien empiiristen tarkastelujen, sijasta kirjoittajat ovat hyödyntäneet sekä laadullista että institutionaalista tutkimusotetta. Kirjoittajat puhuvat myös määrällisestä tutkimusotteesta, mutta tällä viitataan kirjan kirjallisuuskatsausosioon määrällisestä tutkimuksesta.

Laadullinen tutkimusote viittaa teoksessa aikuissosiaalityön ja lastensuojelun piirissä olleiden asiakkaiden haastatteluiden analysointiin. Näistä haastatteluista on etsitty huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta kuvailevia ja selittäviä tekijöitä. Haastatteluja on yhteensä 36. Haastatteluaineiston avulla on myös rakennettu tyyppiesimerkkejä huono-osaisuuden pintasyistä, joiden taustalla olevia juurisyytä sosiaalityöntekijät ovat työpajassa hahmotelleet. Institutionaalinen tutkimusote viittaa siihen, että kirjoittajat tarkastelevat, kuinka ylisukupolvinen huono-osaisuus

kytkeytyy sosiaali- ja terveyspolitiikkaan sekä sosiaalisten ongelmien hallintajärjestelmään. Sosiaalisten ongelmien hallintajärjestelmillä tarkoitetaan erilaisia sosiaalisiiin riskeihin liittyviä tulonsiirto- ja palvelujärjestelmiä. Sosiaali- ja terveyspolitiikan yhteyttä huono-osaisuuteen ja sen vähentämiseen kuljetetaan mukana läpi kirjan.

Mielestäni teos käsittelee ennen kaikkea huono-osaisuutta ja keinoja sen ehkäisemiseksi. Tarkastelu on kirjassa tarkoituksella rajattu niin sanotusti ”syvällä” huono-osaisuuden notkelmissa eläviin. Tällaisiksi kirjassa katsotaan aikuissosiaalityön ja lastensuojelun piirissä olevat asiakkaat, joilla usein huono-osaisuus kasautuu ja jotka ovat kokeneet huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Tämä eroaa hieman julkisesta keskustelusta, jossa huomio on usein jonkin tietyn huono-osaisuuden muodon – esimerkiksi työttömyyden tai toimeentulotukiasiakkuuden – periytyemisessä. Huono-osaisuutta kirjassa käsitellään elintason, elämäntapojen ja elämänlaadun vajeina. Kirjoittajien seikkaperäinen ja moniulotteinen keskustelu siitä, miten kasautuvan huono-osaisuuden kierteen voisi katkaista, ei liity vain huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden haasteeseen vaan laajemmin

huono-osaisuuden ehkäisemiseen ja vähentämiseen. Kirjoittajat eivät niinkään tarkastele, miten lapsuuden perheen huono-osaisuus on periytynyt tai kuinka voimakkaasti se ennustaa lasten myöhempää asemaa – kuten usein tehdään määrällisessä tutkimuksessa aiheesta – vaan teoksessa huomio on pikemminkin siinä, miten huono-osaisuus ilmenee lasten elämäkulussa ja kuinka yksilöiden myönteiset siirtymät olisivat mahdollisia. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että käytetty aineisto sisälsi haastateltujen retrospektiivisiä muistoja ja näkemyksiä elämäkulustaan (esimerkiksi lapsuudesta) ja että huono-osaisuuden periytyminen katkaiseminen edellyttää myönteisten siirtymien muodostumista.

Kirjan alkuosiossa määritellään olennaiset rajaukset tutkimukselle ja käsitellään huono-osaisuuden määrittelyä sekä huono-osaisuuden ja hyvinvointivaltion suhdetta. Erityistä huomiota saavat sosiaalisten riskien hallintajärjestelmät. Kolmannessa luvussa esitetään kirjallisuuskatsaus huono-osaisuuden ylisukupolvisuudesta määrällisestä tutkimuksesta. Sen alaluvuissa käsitellään esimerkiksi köyhyyttä ja toimeentulotukea, lastensuojeluasiakkuutta sekä koulutusta ja työmarkkina-asemaa. Ehkä hieman epätavallisesti kyseinen

luku on nimetty kuvaamaan ylisukupolvisuuden makrotason yhteyksiä. Luvussa olisi myös voinut kuvata erilaisia tutkimusasetelmia perhetaustan vaikutusten selvittämiseksi, kuten sisarusasetelmia.

Neljäs luku pohjautuu haastateltuaineistoon. Siinä hyödynnetään elämänkulunäkökulmaa, ja luku on ryhmitelty siten, että tuloksia käsitellään alalukujen alla, jotka viittaavat elämänkulun eri vaiheisiin (esimerkiksi varhaislapsuus tai kouluikä). Tätä seuraa luku ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta politiikan asialistoilla ja siitä, millaisia suosituksia ylisukupolvisen huono-osaisuuden vähentämiseksi on esitetty. Kuudes luku käsittelee ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisemista. Tämä luku pohjautuu pitkälti sosiaalityöntekijöiden työpajatyöskentelyn tuloksille, joista ammentaen kirjoittajat tuovat esille olennaisia tekijöitä huono-osaisuuden katkaisemiseksi. Lopuksi kirjoittajat esittävät suuntaviivoja tulevaisuuteen.

Kirjan loppupuolella kirjoittajat rohkeasti esittävät näkemyksiä ja visioita siitä, mitä tulisi tehdä huono-osaisuuden ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Tyypillisiä huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden yhteydessä mainittavia politiikkasuosituksia kirjoittajat moittivat siitä, etteivät ne tarkennu toimeen-

panokelpoiseen muotoon. Kenties tämän motivoimana kirjoittajat esittävät varsin tarkan kuvauksen nykyisistä haasteista ja uusista mahdollisista keinoista. Kaiken kaikkiaan huomion kohteena ovat palvelut henkilöille, joilla huono-osaisuus kasautuu. Erityishuomiota saavat muun muassa sosiaalihuolto, projektikeskeisyys huono-osaisuuden vähentämistyössä ja palvelumuotoilu.

Ennakkoluulottomana kirjoittajien pyrkimystä suositusten esittämiseen voi pitää siitä näkökulmasta, että ylisukupolvinen huono-osaisuus on kirjoittajien sanoin ”viheliäinen ongelma”, jonka ratkaisemiseen ei ole yksioikoista välinettä. Perinteisempien suositusten, kuten lisäresurssien, välittömän ja ehkäisevän toiminnan korostamisen ja moniammatillisen yhteistyön, sijasta kirjoittajat ehdottavat ylisukupolvisen huono-osaisuuden nostamista korkeammalle politiikan asialistoilla, huomion kohdentamista toimintakykyä edistäviin sosiaalisiin käytäntöihin, palvelumuotoilun mahdollisuuksien pohtimista vuorovaikutuksen organisoinnissa ja myönteisten siirtymien edistämisessä sekä työntekijöiden huomion kohdentamista pintasyiden lisäksi juurisihin. Tutkijoille annetaan suositukseksi tutkia huono-osaisuuteen ankkuroivia, toimintakykyä alentavia

mekanismeja ja pintasyiden taustalla olevia juurisyytä. Lastensuojelun jälkihuollon merkitystä ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisemisessa korostetaan.

Kaiken kaikkiaan kirja on kirjoitettu erittäin sujuvasti. Teoksen moniulotteinen lähestymistapa sopii hyvin kirjamuotoon, jossa teemaa on voitu käsitellä laajalti ja erilaisista näkökulmista käsin. Eri näkökulmat myös tukevat toisiaan hyvin.

Kirjoittajat paikantavat lähestymistapansa hyvinvointisosiologian alle. Kuitenkin erityisesti sosiaalipolitiikasta, sosiaalityöstä ja laajemmin sosiaali- ja terveystalouden järjestämisestä kiinnostuneille kirja lienee varsin mielenkiintoista luettavaa. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tutkimuksen suhteen kirja avaa uusia näkökulmia ja täydentää olemassa olevaa kirjallisuutta. Verrattuna määrälliseen huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tutkimukseen – jota on valtaosa olemassa olevasta tutkimuksesta – kirja kulkee osin omia polkujaan. Toisaalta teos havainnollistaa tarpeen konkreettisille politiikkasuosituksille koskien ylisukupolvisen huono-osaisuuden ehkäisemistä. Teos myös osoittaa, että instituutioiden ja palvelujärjestelmän tunteminen on olennaista tällaisten suositusten esittä-

miseksi – Saaren, Eskelisen ja Björklundin tuntemus aiheesta on poikkeuksellisen korkealla tasolla. Kaiken kaikkiaan kirja on monipuolinen ja rohkea teos erittäin tärkeästä yhteiskuntapoliittisesta teemasta.

Ilari Ilmakunnas